

אור אמריקאי בקצה המנהרה של ארדואן

ד"ר נמרוד גורן*

ספטמבר 2013

"שלום בבית, שלום בעולם" היא סממה ידועה בתורכיה מבית מדרשו של מייסד המדינה אתאטורק. היא מצוטטת במקומות רבים במרחב הציבורי התורכי, ומסמלת את השאיפות המדיניות של תורכיה במשך עשורים. בשנים האחרונות, ההתייחסות התורכית אינה עוד רק לבית ולעולם. נוספה לה גם השכונה. ארדואן ושר החוץ שלו דאבוטולו הנחילו את המנטרה של "אפס-בעיות עם השכנים" כאבן יסוד נוספת במדיניות התורכית.

והנה, עם תום קיץ 2013 – אין לתורכיה שלום בבית, אין לה שלום בעולם, וסכסוכים עם השכנים - יש ויש. הדבר מציב קשיים רבים בפני ארדואן. לראשונה מזה כעשר שנות כהונה – מסתמן שהוא כבר אינו מנהיג כל-יכול בזירה הפוליטית התורכית. התבטאויותיו של ארדואן בחודשים האחרונים מראות כי לא קל לו להסתגל למצב החדש. כרגע, תקוותו היא שתקיפה אמריקאית בסוריה תשיב לידייו את המומנטום.

המחאה החברתית שהתקיימה הקיץ בתורכיה הראתה עד כמה ישנה ההתנגדות לארדואן בקרב מגזרים שונים בחברה התורכית, אשר אין להם כמעט מן המשותף. המחאה העידה על זרמי-עומק, שעשויים לתת את אותותיהם בשלוש מערכות הקרובות שייערכו בתורכיה במהלך השנתיים הקרובות – הבחירות המקומיות במרץ 2014, הבחירות לנשיאות בקיץ 2014, והבחירות לפרלמנט בקיץ 2015 (אם לא יוקדמו).

סקרי דעת קהל שפורסמו לאחרונה בתורכיה מראים אומנם כי כרגע אין מנהיג אופוזיציה שיכול לערער על שלטונו של ארדואן, אך יש רצון הולך וגובר בציבוריות התורכית במפלגה חדשה, שתשקף את רוח המחאה החברתית. כבר היה בתורכיה תקדים של מפלגה חדשה שקמה סמוך לבחירות וגרפה את כל הקופה. ארדואן מכיר היטב את התקדים הזה. מדובר במפלגתו שלו, שהוקמה ב-2001 וזכתה לרוב מוחלט בפרלמנט בבחירות 2002.

עוד אין סימנים להישנותו של תקדים זה, אך הציבור בהחלט החל פוזל לצדדים ומחפש מנהיגים חדשים וחלופיים. מנהיגים כאלה יכולים לצמוח מהזירה המקומית ולעבור משם לזירה הלאומית, בדומה לארדואן שכיחן תחילה כראש עיריית איסטנבול.

ההתנגדות הציבורית לארדואן עדיין לא מערערת על שלטונו, אך היא פוגעת ביכולתו ליישם במלוא הכוח את המהלך העיקרי שקיווה להעביר בכהונתו הנוכחית – זה של שינוי החוקה והחלפת שיטת המשטר לנשיאותית. מהלך זה אמור היה לסלול ב-2014 את דרכו של ארדואן למשרת נשיא תורכיה. באווירה ציבורית המוחה נגד הריכוזיות הגוברת של ארדואן, קשה לו עכשיו לקדם מהלך שכזה, שירכז עוד יותר סמכויות בידיו.

זאת ועוד, סקר דעת קהל מאוגוסט 2013 גילה כי הציבור דווקא מעוניין בכך שהנשיא המכהן, עבדוללה גול, ימשיך לקדנציה נוספת. גול, אשר פעל במתינות בימי המחאה החברתית ושניסה לשמש כגורם מאחד, זוכה לפופולריות רבה יותר מארדואן כמועמד לתפקיד. אם אין אופוזיציה מבחוץ – נראה שצומחת לו לארדואן אופוזיציה, גם אם מוגבלת, מבית.

הקשיים של ארדואן בזירה הפנימית הם רק חלק מהסיפור. הזירה החיצונית – שהייתה מפלטו של ארדואן בשנים קודמות – מציבה בפניו כיום אתגרים סבוכים עד מאוד. ארדואן, שפעל להחזיר את תורכיה למעמד של שחקן

* ד"ר נמרוד גורן הוא י"ר מיתוים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית ומרצה ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטה העברית בירושלים.

מוביל בזירה המזרח תיכונית, נמצא כיום בעמדה בעייתית כמעט מול כל אחת משכנותיה של תורכיה. גם גלי האהדה הערביים שעל כנפיהם נישא ארדואן לאחר העימות עם שמעון פרס בוועידת דאבוס ולאחר פרוץ האביב הערבי התאיידו להם.

העוינות בין סוריה לתורכיה ובין מצרים לתורכיה מרקיעת שחקים, ברשות הפלסטינית מסתכלים בחשש אל היחסים החמים בין תורכיה לחמאס, נשיא עיראק בחר לאחרונה להזמין לביקור רשמי דווקא את ראש האופוזיציה התורכי קיליצ'דאראולו ולא את ראש ממשלתה, תהליך השלום עם המחותרת הכורדית מתקדם לאט משציפו, ונרמול היחסים עם ישראל עדיין לא הושג. דיפלומט מהאזור אמר לאחרונה, כי כבר כמעט שאין מדינה באזור בה יכול ארדואן לבקר.

הצהרותיו של ארדואן ביחס להתפתחויות באזור הן קשות ותוקפניות. כך נהג גם ביחס למחאה החברתית בארצו. ארדואן מחפש אשמים, ולעיתים מרחיק למחוזות תמוהים למדי על מנת למצוא אותם. כך הצהרותיו על גורמים יהודים שעומדים מאחורי המחאה בארצו, ועל ישראל שעומדת מאחורי חילופי השלטון במצרים.

בתוך כל הקלחת הזאת, צצה לה נקודת אור עבור ארדואן בדמות היוזמה האמריקאית לפעולה צבאית בסוריה. מראשית המשבר עם סוריה, ארדואן הוא הדובר הבולט כנגד משטרו של אסד. ואולם, לאור חוסר המוכנות המוצדקת של תורכיה לפעול לבדה נגד שלטון אסד, לא יכול היה ארדואן לעשות הרבה כדי לקדם בפועל את הפלת שלטונו של אסד.

המדיניות הסורית של ארדואן החלה נתפסת ככישלון וכביטוי לאוזלת יד, והציפייה שלו היא למהלך אמריקאי כנגד סוריה שייטה חזרה את הכף לטובתו - הן בזירה האזורית והן בזירה הפוליטית הפנימית. ארדואן מביע תמיכה נלהבת - חריגה אל מול מרבית התגובות בקהילה הבינלאומית - בתקיפה האמריקאית, ומצפה שתקיפה שכזאת תהיה משמעותית מהצפוי ושתוביל לגל אירועים שיביא לנפילתו של אסד.

דווקא בתקופה בה בתי נבחרים הופכים לגורם המקשה על מנהיגים לקדם תקיפות צבאיות, בתורכיה המגמה מתהפכת. בשנת 2003 היה זה הפרלמנט התורכי שסירב לבקשת ארצות הברית לתקוף את עיראק משטח תורכיה. הפעם - בעוד הקונגרס האמריקאי יושב על המדוכה, ההנהגה התורכית כבר הצהירה על אור ירוק. הנהגת תורכיה הודיעה שתעמיד את בסיס חיל האוויר אינצ'רליק שבשטחה לתקיפות של כוחות נאט"ו כנגד סוריה.

קמפיין הבחירות של ארדואן ב-2011 התמקד בעתיד והתווה חזון שאפתני לתורכיה של שנת 2023 (שנת המאה לרפובליקה). קמפיין הבחירות הבא של ארדואן כבר לא יוכל להתעלם מצרות ההווה. ארדואן זקוק כעת להישג אזורי שיסייע לו לגבור על הצרות מבית ומבחוץ, ודווקא ארצות הברית היא זו שיכולה לספק עבורו את הסחורה. יריות אמריקאיות על דמשק יהיו יריות הפתיחה של הקמפיין הבא של ארדואן.